

ZÁKON O PRÁVNOSTI KONANÍ SÚVISIACICH S BOJOM O ZNOVUNADOBUDNUTIE SLOBODY ČECHOV A SLOVÁKOV

JUDR. DANA PERÚNOVÁ
PRÁVNICKÁ FAKULTA UPJŠ V KOŠICIACH
KATEDRA DEJÍN ŠTÁTU A PRÁVA

Abstrakt

8. mája 1946 Dočasné Národné zhromaždenie republiky Československej schválilo zákon č. 115/1946 Zb. o právnosti konaní súvisiacich s bojom o znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov. Cieľom príspevku je predstaviť základné východiská zákona a hlavnú úlohu zákona spočívajúcu vo vylúčení trestnosti, resp. proklamovaní právnosti inak trestných činov, ku ktorým došlo v období od 30. septembra 1938 až do 28. októbra 1945, t. j. do úplného oslobodenia Československej republiky, a ktorých účelom bolo prispieť k boju o znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov, alebo ktoré smerovali k spravodlivej odplate.

PERÚNOVÁ, Dana: Zákon o právnosti konaní súvisiacich s bojom o znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov. HISTORIA ET THEORIA IURIS, roč. 1, 2009, č. 1, s. 52 – 62.

Úvod

Významnou súčasťou národnooslobodzovacieho boja Čechov a Slovákov v obnovennej Československej republike (ďalej ČSR) po II. svetovej vojne bolo prijatie zákona č. 115/1946 Zb. o právnosti konaní súvisiacich s bojom o znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov. Zákon vylučoval trestnosť, resp. proklamoval právnosť inak trestných činov, ktoré boli zamerané proti okupantom a ich pomáhačom v dobe od 30. septembra 1938 až do úplného oslobodenia, t. j. v období, v ktorom by zotrvanie na existujúcom platnom právnom poriadku fakticky spochybňovalo prirodzené právo na odpor proti silnejšiemu agresorovi, a tým aj legitimitu odbojových akcií v zemi zbavenej cudzou mocou vlastnej suverenity. Po vojne sa totiž vychádzalo z predpokladu, že osoby v období neslobody vedúce boj proti nacistom a ich prisluhovačom, ktorý by za iných podmienok mal podľa československého práva povahu trestného konania, nesmú byť za takéto konanie nijak postihovaní.

vané.¹ Zákon akceptoval aj právo jednotlivcov na spravodlivú odplatu a práve touto svojou stránkou sa zaradil medzi pomerne kontroverzné predpisy.

Genéza zákona č. 115/1946 Zb.

Genézu zákona podrobne opísal vtedajší minister spravodlivosti P. Drtina.² Otázka beztretnosti mala byť pôvodne riešená cestou amnestie. Napokon sa však vláda v decembri 1945 uzniesla na tom, že túto otázku vyrieši priamo zákonom a už 4. januára 1946 predsedníctvo vlády vzalo na vedomie informáciu o vypracovaní osnovy špeciálnej zákonnej normy, ktorej cieľom bolo zakotviť beztretnosť určitých typov konaní. Vypracovanú osnovu predložili ministerstvo spravodlivosti a ministerstvo národnej obrany ešte v januári 1946. Aj napriek viacerým kritickým pripomienkam k osnove vládna debata 5. februára 1946 k týmto námietkam neprihliadla a schválila predloženú osnovu.

Vládny návrh zákona³ niesol pôvodne názov „o beztretnosti konaní súvisiacich s bojom o znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov“. Potreba prijatia takejto špeciálnej právnej normy sa odôvodňovala tým, že v období neslobody a v revolučnom období došlo, a to hlavne u tých, ktorým myšlienka slobody českého a slovenského národa a ČSR nebola cudzia, ku konaniam proti nepriateľom národa a štátu, ktoré by pri strohom výklade zákona zakladali skutkovú podstatu trestného činu. Očakávané potrestanie takýchto osôb plne v súlade s československým právnym poriadkom by sa však priecilo všeobecnému právnemu citeniu.

Rozhodujúcou skutočnosťou pre beztretnosť takýchto konaní nebola ani osoba páchatel'a, ani určité konkrétne skutkové podstaty súdne trestných činov, ale motív, podnet týchto konaní. Podľa navrhovaného § 1 konanie, ktoré by podľa platných československých predpisov zakladalo súdne trestný čin, nie je trestné, ak takéto konanie spĺňa podmienku, že k nemu došlo v dobe od 30. septembra 1938 do 28. októbra 1945. Druhou podmienkou netrestnosti bolo, že k takémuto konaniu došlo z dôvodu boja o znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov, alebo toto konanie bolo prejavom túžby po spravodlivej odplate. Pokiaľ ide o samotné konanie, nebolo podľa dôvodovej správy k vládnemu návrhu rozhodujúce, či k nemu došlo počas vojenských

¹ STANĚK, T.: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005, s. 91.

² Bližšie pozri prejav Dr. P. Drtina v Ústavodarnom NZ RČ dňa 2. júla 1947, 63. schôdza. Dostupné na:

[<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/063schuz/s063001.htm>]

³ Vládny návrh zákona o beztretnosti konaní súvisiacich s bojom o znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov. Tlač 158. Dostupné na: [http://www.psp.cz/eknih/1945pns/tisky/t0158_00.htm]

operácií, alebo toto konanie leží mimo vlastného boja, t. j. napr. konanie jednotlivcov ako sabotážnikov, revolučné sudy, реквизиcie партизанов realizované bez právneho podkladu.⁴

Vychádzajúc z všeobecných zásad o časovej pôsobnosti zákonov, vrátane trestných zákonov, takéto dodatočné vyhlásenie súdne trestných činov za beztrestné by sa nevzťahovalo na prípady už právoplatne rozhodnuté a na prípady, v ktorých sa trestné konanie už začalo. Tieto otázky mal riešiť navrhovaný § 2 majúci hlavne procesný charakter.

Samotná dôvodová správa pripomínala, že pokiaľ ide o niektoré konania z obdobia neslobody, možno vystačiť už s ustanovením čl. 10 ústavného dekrétu prezidenta republiky č. 11/1944 Úr. vest. čl. o obnovení právneho poriadku, ktorý však platil len pre zem Českú a Moravskosliezsku⁵. Podľa člena Právnej rady zahraničného štátneho zriadenia E. Schwelba má tento čl. 10 povahu amnestie danej samotným zákonodarcom, čo ma za následok to, že odsúdený v prípade spáchania tzv. trestného činu z vlastenectva má právny nárok na zrušenie odsudzujúceho rozsudku. Na Slovensku mali byť činy „spáchané do oslobodenia v záujme odboja, alebo zamedzenia, prípadne zmiernenia krívd páchaných nepriateľmi slovenského národa, ČSR alebo demokratického právneho poriadku“ kryté jednomyselne prijatým nariadením SNR č. 53/1945 Zb. n. SNR o úprave niektorých trestnoprávných otázok súvisiacich s obnovením československého právneho poriadku a o novelizovaní niektorých ustanovení trestného práva procesného.⁶ Následne prijatý zákon č. 115/1946 Zb. teda bol prvou právnou normou, ktorá mala riešiť rozpor platného práva a všeobecného právneho citenia, pokiaľ ide o činy proti okupantom, zradcom a ich pomáhačom.

Vládny návrh zákona o beztrestnosti konaní súvisiacich s bojom o znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov bol 12. februára 1946 prikázaný výboru ústavno-právneho. O vyjadrenie právneho názoru k návrhu zákona

⁴ Zákon však nemal na mysli konania vojenských jednotiek v rámci oficiálnych vojenských operácií, tie boli i tak beztrestné, lebo boli vykonávané v rámci povinnej vojenskej služby. Išlo najmä o činy dobrovoľníkov, účastníkov odboja, a hlavne партизанов konajúcich bez právneho podkladu.

⁵ Čl. 10 ústavného dekrétu prezidenta republiky č. 11/1944 Úr. vest. čl.: „Keď bol niekto v období neslobody odsúdený trestným súdom alebo správnym úradom pre skutok, trestný podľa československého práva, nech je odsudzujúci rozsudok (nález) k návrhu zrušený, ak bol čin spáchaný s úmyslom, aby páchatel prispel k oslobodeniu ČSR.“

⁶ Pozri bližšie: Nariadenie Slovenskej národnej rady zo dňa 6. júna 1945 o úprave niektorých trestnoprávných otázok súvisiacich s obnovením československého právneho poriadku a o novelizovaní niektorých ustanovení trestného práva procesného. Sbierka nariadení Slovenskej národnej rady. Ročník 1945. Čiastka 11, vydaná 18. júna 1945, s. 73 – 79.

bol požiadany aj medzinárodne uznávaný odborník z oblasti trestného práva V. Solnař. V svojom vyjadrení⁷ priznal navrhovanému zákonnému ustanoveniu jednak deklaratórny charakter, jednak konštitutívny charakter. Deklaratórny, potvrdzujúci charakter sa týkal právnosti, t. j. v podstate beztrestnosti tých konaní, ktoré boli prostriedkom boja o znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov, alebo smerovali k spravodlivej odplate za činy okupantov a boli spáchané v dobe neslobody. V tejto dobe totiž podľa neho nahradzovali priamo úkony verejnej moci v boji proti zločinnej vláde a boli kryté existujúcim platným československým právnym poriadkom.⁸ Návrh má význam konštitutívny, pokiaľ ide o beztrestnosť konaní smerujúcich k spravodlivej odplate spáchaných v tzv. revolučnej dobe.

Ako doba neslobody bola vo všeobecnosti akceptovaná doba, ktorá sa začala podľa ústavného dekrétu prezidenta republiky č. 11/1944 Úr. vest. čl. 30. septembra 1938 a trvala do 4. mája 1945, t. j. do dňa určeného vládny nariadením č. 31/1945 Zb. Nasledujúca revolučná doba, ako doba aktívneho pokračovania boja proti okupantom, zradcom a ich pomáhačom vykonávaného ešte revolučnými silami, bola obmedzená obdobím od 4. mája 1945 do 28. októbra 1945, kedy začalo činnosť Dočasné Národné zhromaždenie republiky Československej (ďalej NZ RČS). Dátum 28. októbra 1945 bol zvolený preto, že k tomuto dátumu bolo vraj už dosiahnuté oslobodenie celej ČSR, tiež že potrestanie vojnových zločincov, zradcov a kolaborantov mohli už po tomto dátume bez prekážok realizovať orgány verejnej moci, a tento dátum predstavoval návrat ČSR k parlamentnému poriadku.⁹ Výnimočné prípady konaní, v duchu spravodlivej odplaty či slobody národa, po tomto dátume by

⁷ Posudok k vládnomu návrhu č. t. 158 o beztrestnosti konaní súvisiacich s bojom o znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov. Zdroj: BENEŠ, Z. et al. *Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Pardubice : Gallery, s. r. o., pro Ministerstvo kultury České republiky, 2002, s. 243 – 244.

⁸ V. Solnař tu odkazuje pre územie Slovenska na analógiu § 77 a nasl. zák. čl. V/1878 (Trestný zákonník o zločinoch a prečinoch). Ide o dôvody vylučujúce pričítateľnosť činu, napr. neodolateľné donútenie, oprávnená obrana, krajná núdza.

⁹ J. Hon a J. Šitler vysvetľujú, že dátum 8. máj 1945, t. j. deň nemeckej vojenskej kapitulácie, ktorý by sa nám z dnešného pohľadu mohol zdať vhodný ako konečný dátum v rámci zák. č. 115/1946 Zb., nie je taký jasný. V dobe prerokúvania zákona totiž ešte v podstate trval vojnový stav ČSR s Nemeckom, oficiálne ukončený 3. februára 1955. Spojenci neskôr považovali za ukončenie vojnového stavu de facto až berlínsku deklaráciu zo 6. júna 1945, v žiadnom prípade nie 8. máj 1945. HON, J. – ŠITLER, J.: Trestněprávní důsledky události v období německé nacistické okupace Československa a v době těsně po jejím skončení a jejich řešení. In: KURAL, V. et al.: *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 1996, s. 168.

bolo možné podľa V. Solnača kryť z hľadiska platného trestného práva dôvodmi vylučujúcimi protiprávnosť činov.

Pokiaľ ide o celkový charakter zákona, a túto myšlienku prebral aj ústavnoprávny výbor do novej koncepcie návrhu zákona, nestačí podľa V. Solnača povedať, že vymedzené konania nie sú trestné, ale je potrebné výslovne vyjadriť, že sú právne (správne), aby sa tým zdôraznilo ich pozitívne hodnotenie. Obdoba amnestie by nevystihovala podstatu veci. Tomu sa prispôbil aj nový názov zákona.

Zákon č. 115/1946 Zb. sa v tejto súvislosti nesprávne označuje ako amnestijný zákon. Týmto zákonom totiž neboli amnestované, či už vo forme abolície, agrácie, alebo rehabilitácie, žiadne trestné činy, ale naopak vylučovalo sa vôbec, aby bolo možné vymedzené konania kvalifikovať ako trestné činy.

Paragraf 1 návrhu zákona podľa správy ústavnoprávneho výboru¹⁰ znel: „Konanie, ku ktorému došlo v dobe od 30. septembra 1938 do 28. októbra 1945, a ktorého účelom bolo prispieť k boju o znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov alebo ktoré smerovalo ku spravodlivej odplate za činy okupantov alebo ich pomáhačov, nie je bezprávne ani vtedy, ak by bolo inak podľa platných predpisov trestné.“ Pokiaľ už bol niekto pre takýto trestný čin odsúdený, malo sa postupovať podľa predpisov o obnove trestného konania (§ 2 ods. 1). Návrh zákona v tejto podobe schválilo pri nízkej účasti poslancov Dočasné NZ RČS 8. mája 1946 ako zákon č. 115/1946 Zb. o právnosti konaní súvisiacich s bojom o znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov. Spolu so zákonom bola schválená aj rezolúcia obsahujúca výzvu, aby ministerstvo spravodlivosti a ministerstvo národnej obrany zariadili, aby sa až do ďalšieho rozhodnutia prepustili na slobodu všetci tí, ktorí si odpykávali tresty odňatia slobody alebo boli vo vyšetrovacej väzbe pre skutky spadajúce pod ustanovenie § 1 zákona č. 115/1946 Zb. Prijatie zákona nevyvolávalo žiadny búrlivý ohlas a ani dobová tlač, vzhľadom na blížiacu sa voľbu, mu nevenovala výraznejšiu pozornosť. Akýkoľvek odmietavý postoj k tejto norme by mal v bezprostrednom povojnovom období charakter popierania legitimacy a vysokej mravnej hodnoty skutočného boja a odboja proti okupantom a domácim zradcom.

Stručný výklad zákona

Konanie, ktoré by inak podľa platných československých noriem bolo trestné, zákon č. 115/1946 Zb. vyhlasoval za právne, ak bolo vedené aspoň

¹⁰ Správa výboru ústavnoprávneho o vládnom návrhu zákona o beztrestnosti konaní súvisiacich s bojom o znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov. Tlač 419. Dostupné na [http://www.psp.cz/eknih/1945pns/tisky/t0419_00.htm]

jednou z dvoch taxatívne vymedzených „ušľachtilých“ pohnútok: boj o znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov a/alebo spravodlivá odplata. Ustanovenie § 1 podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu č. 47 z roku 1949 zároveň predpokladá, že „páchateľ sledoval prospech a záujem celku v zmysle tam uvedenom. Ide teda o konanie bezprávne v zmysle tohto ustanovenia, keď páchatelia krádeží boli pri svojom počínaní vedení iba hľadiskom vlastného prospechu a snahou bezdôvodne sa obohatiť.“¹¹ Teda napr. aj krádeže, ak boli realizované v záujme a v prospech celku, napr. podpora partizánov, politických väzňov, utečencov, a ktorých rozsah zodpovedal rozsahu podpory, mohli mať charakter právnych konaní.

Už v procese prípravy zákona sa ozývali hlasy, aby pripravovaná norma zabránila aj trestnému stíhaniu osôb uskutočňujúcich národnú očistu ako ďalšej možnej pohnútky konaní, t. j. stíhaniu osôb, ktoré sa dopúšťali násilností na úrovni trestných činov voči tzv. štátne nespohľadným osobám. Takúto požiadavku, aby „vláda a parlament učinili bezodkladné opatrenia, aby pre revolučné činy a národnú očistu nemohol byť nikto, a to z akýchkoľvek dôvodov, stíhaný“, prednieslo na celoštátnej konferencii 11. – 12. januára 1946 Revolučné odbojové hnutie.¹² Práve táto možnosť beztrestného vykonávania „národnej očisty“ mimo zákonných rámcov by bola veľmi silným a nebezpečným nástrojom v rukách ľudí.

Z dôvodovej správy i z parlamentných rozpráv k tomuto zákonu vyplýva, že hlavným cieľom zákona bolo zaistiť právnosť konaní osôb činných v odboji, ktoré nemali štatút príslušníka ozbrojených síl podľa medzinárodného práva vojenského¹³, tu je potrebné zaradiť najmä partizánov, ako aj legalizovať niektoré konania osôb, ktorým boli zverené právomoci do oficiálneho

¹¹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu z 4. mája 1949, Zm II 542/48. Sbíрка soudních rozhodnutí a stanovisek. Rok 1949, roč. 1.

¹² MACEK, J.: Odpovědnost v demokracii: osobní i společná. In: *Naše doba*, 1947, roč. 53, č. 7, s. 289 – 294.

¹³ Pozri prejav Dr. P. Drtinu v Ústavodarnom NZ RČ dňa 2. júla 1947, 63. schôdza: „Nemožno prehliadať, že pri strohom výklade predvojnového právneho priadku by konanie partizánov a ostatných bojovníkov, ktoré bolo zamerané k oslobodzovaciemu boju, by nebolo možné považovať za beztrestné. Aby partizánom bolo možné priznať charakter vojenských jednotiek a podľa medzinárodného práva beztrestnosť, bolo by potrebné, aby boli podrobení veleniu osoby zodpovednej za podriadených, aby mali z diaľky viditeľné odznaky, aby nosili otvorené zbrane, a aby ich spôsob vedenia boja zodpovedal zákonom a obyčajom vojny. Z povahy veci je prirodzené, že tieto predpoklady nemohli byť splnené, takže by partizáni boli plne trestne zodpovední za usmrtenie nepriateľa v boji, za náhle súdy, za rekvizície, a to podľa všeobecných ustanovení trestných zákonov. To by ale bolo duchu a citom nášho spoločného boja protizmyselné a bolo by to i proti statočným a odvážnym vlastencom nespravodlivé.“

obnovenia správnych inštitúcií ČSR. K tomuto účinku zákona, vyjadrujúceho spravodlivú požiadavku vyňať z akéhokoľvek možného postihu konanie smerujúce k príspevku k boju za slobodu Čechov a Slovákov, nemá ani v súčasnosti takmer nikto žiadne námietky.

Pomerne kontroverzne je však vnímaný druhý exkulpačný dôvod, t. j. spravodlivá odplata či odveta.¹⁴ Ním zákon priznal právo rozhodovať o treste iným subjektom než súdom. Spravodlivou odplatou sa rozumel aj trest vykonávaný revolučnými orgánmi.¹⁵ Z dnešného pohľadu je ťažko vysvetliteľné a pochopiteľné hlavne konanie smerujúce k spravodlivej odplate a nadobúdajúce až silu trestného činu, ktoré bolo spáchané už v čase obnovovania suverenity ČSR. Zákon č. 115/1946 Zb. musí byť vnímaný v konkrétnom historickom kontexte.

Túžbu po spravodlivej odplate, ktorá v (po)vojnovnej atmosfére ovládla mnohých ľudí, niektorí¹⁶ vysvetľujú tým, že sa akoby obnovil pôvodný stav ľudstva, keď je človek človeku vlkom. Trestné právo sa vracia k svojej prvotnej funkcii vychádzajúcej z princípu „oko za oko, zub za zub“, a neoddeliteľnou súčasťou spravodlivosti je odplata. Akty individuálnej odplaty za činy okupantov, zradcov a ich pomáhačov zodpovedali a boli akceptované všeobecným právnym cítením občanov ČSR, a preto táto ich akceptácia musela mať odraz aj v právnom poriadku ČSR vo forme legalizácie tejto spravodlivej odplaty.

Z morálneho hľadiska by „spravodlivá“ odplata mala spĺňať tri vlastnosti: musí byť vždy odpoveďou na nespravodlivú agresiu, riešenie silou by malo do úvahy pripadať až vtedy, keď sa vyčerpajú všetky iné dostupné možnosti, a odplata musí byť proporcionálna vzhľadom na agresiu.¹⁷

Všeobecne k ustanoveniu § 1 zákona č. 115/1946 možno ešte pripomenúť, že i tu platili všeobecné ustanovenia trestného zákona, teda najmä ustanovenia o omyle, a tak nebolo možné potrestať ani toho, kto sa dopustil konania inak trestného smerujúceho k spravodlivej odplate proti osobe, ktorú omylom považoval za pomocníka Nemcov.

¹⁴ „Akokoľvek to môže byť ospravedlniteľné a primerané, ak boli také činy vykonané v boji za oslobodenie z okupácie, nemyslím si, že to môže byť ospravedlniteľné alebo primerané, ak išlo o činy odplaty. Slovo „spravodlivé“ sa mi v tejto súvislosti zdá byť svojvoľné a odporujúce zásadám právnej istoty.“ FROWEIN, Jochen A. – BERNITZ, Ulf – KINGSLAND, Q. C.: *Právne posúdenie Benešových dekretov a vstupu Českej republiky do Európskej únie. Pracovný dokument*. Luxemburg : Európsky parlament, 2002, s. 64. Dostupné na: [http://www.blisty.cz/files/2008/05/27/2002_studie-ep_benesovy_dekrety.pdf]

¹⁵ PAVLÍČEK, V.: O amnestiích, zákonu č. 115/1946 Sb. a aktech odporu proti Německu. In: KURAL et al., ref. 8., s. 162.

¹⁶ BEŇA, J.: Slovensko a Benešove dekréty. Bratislava : Belimex, 2002, s. 54 – 55.

¹⁷ Spravodlivosť – téma dňa. In: *Blumental*, 2004, roč. XV, č. 8.

Zákon č. 115/1946 Zb. v judikatúre súdov

Spresniť ustanovenia zákona a zabrániť jeho zneužitiu sa pokúšala i judikatúra súdov. Za spravodlivú odplatu za činy okupantov a ich pomáhačov v zmysle § 1 zák. č. 115/1946 Zb. nemožno podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu č. 200 z roku 1947 „uznať činy, ktoré sú sami osobe pomáhaním okupantom a teda – posudzované z onoho hľadiska, odôvodňujúceho inštitút spravodlivej odplaty – sú rovnako zavrhnutiahodné.“¹⁸ Rovnako nemožno podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu č. 317 z roku 1948 hovoriť o spravodlivej odplate tam, „kde páchatel na inú osobu, hoci v presvedčení, že bol práve touto osobou za okupácie sám udaný, učiní po oslobodení udanie pre iný čin, o ktorom dobre vie, že sa ho nedopustila.“¹⁹ Za spravodlivú odplatu podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu č. 395 z roku 1948 možno označiť iba konanie, „ktoré sa konalo na mieste a v intenciách orgánu verejnej moci, nahradzujúce v dobe neslobody podľa svojej povahy úkony verejnej moci proti okupantom, a také konania v dobe revolučnej, keď pokračoval boj proti okupantom, ktorý v tomto období musel byť a bol prevádzaný silami revolučnými.“²⁰

Aby sa predišlo možnému zneužitiu zákona, ústavno-právny výbor konštatoval, že vôbec nezamýšľal vyhlásiť za právne, a teda beztrestné, tie trestné činy, ktoré boli spáchané z dôvodov nízkych a nečestných. Že „činu, ktorého pohnútky boli nízke a nečestné (sprenevera zo zisťnosti) nemožno priznať právnosť ani z hľadiska predpisu § 1, druhý prípad, zák. č. 115/1946 Zb.“ potvrdil i Najvyšší súd vo svojom rozhodnutí č. 186 z roku 1947²¹.

Zákon neumožňoval paušálnu legalizáciu činov, ktoré by inak boli trestné, a vyžadoval preukázanie objektívnych i subjektívnych vyvíňujúcich okolností v každom jednotlivom prípade. Pritom podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu č. 218 z roku 1947 „súd, ktorý rieši otázku viny, je povinný posúdiť vec i z hľadiska ustanovenia § 1 zák. č. 115/1946 Zb., a to keď vyjdú najavo okolnosti naznačujúce, že ide o konanie takéhoto druhu, aké má citovaný

¹⁸ Rozhodnutie z dňa 9. mája 1947, Zm II 109/47. Sbíрка rozhodnutí nejvyšších stolic soudních republiky Československé. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věcech trestních. Ročník 28, 1947.

¹⁹ Rozhodnutie z dňa 21. januára 1948, Zm I 779/47. Sbíрка rozhodnutí nejvyšších stolic soudních republiky Československé. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věcech trestních. Ročník 29, 1948.

²⁰ Rozhodnutie z dňa 10. júna 1948, Zm I 850/47. Sbíрка rozhodnutí nejvyšších stolic soudních republiky Československé. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věcech trestních. Ročník 29, 1948.

²¹ Rozhodnutie zo dňa 1. apríla 1947, Zm I 33/47. Sbíрка rozhodnutí nejvyšších stolic soudních republiky Československé. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věcech trestních. Ročník 28, 1947.

predpis na mysli. Nekonal tak a opomenul v dôsledku toho urobiť potrebné zistenia, zaťažil rozsudok zmätkom podľa § 281, č. 9, písm. a) tr. p.“²²

Aplikácia zákona

Zákon č. 115/1946 Zb. o právnosti konaní súvisiacich s bojom o znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov bol v povojnovom období považovaný za potrebný, nutný, ba priam za samozrejмый. Samotné uplatňovanie zákona, pokynov obsiahnutých v rezolúcii a v inštrukciách ministerstva spravodlivosti z 28. júna 1946, ktoré okrem iného uvádzali, že pri pochybnostiach o aplikácii § 1 zák. č. 115/1946 Zb. v tom-ktorom prípade sa majú verejní žalobcovia obrátiť priamo na ministerstvo, nepripúťavalo výraznejšiu pozornosť. Väčšina prípadov, v ktorých by bolo možné aplikovať zák. č. 115/1946 Zb., nebola vôbec ohlásených, a aj v tých, ktoré boli, sa k ustanoveniam zákona prihliadalo už vo fáze prípravného vyšetrovania uskutočňovaného políciou, justičnými orgánmi a niekedy tiež Štátnou bezpečnosťou. Prípadov, kde o zohľadnení zákona rozhodoval priamo súd, bolo málo.²³

Zákon č. 115/1946 Zb. má dodnes právne účinky. Vylučuje možné trestné vyšetrovania, žaloby a rozsudky proti osobám, ktoré v období od 30. septembra 1938 do 28. októbra 1945 konali spôsobom vymedzeným v zákone. V súvislosti so stíhaním, resp. nestíhaním povojnových násilností spáchaných v tomto období a ponechaných bokom i s ohľadom na zákon č. 115/1946 Zb., viacerí²⁴ pripomínajú, že ani dnes zákon by nemal byť prekážkou dodatočného stíhania tých, ktorí sa previnili skutočnými zločinmi proti ľudskosti, poprípade vojnovými zločinmi, a pri ktorých bol zákon č. 115/1946 Zb. aplikovaný zrejme neoprávnene i s ohľadom na jeho historické súvislosti.²⁵

Česká²⁶ a nemecká literatúra spájajú zákon č. 115/1946 Zb. hlavne so zločinmi spáchanými v priebehu odsunu Nemcov z ČSR. Na území Slovenska

²² Rozhodnutie zo dňa 6. júna 1947, Zm II 153/46. Sbíрка rozhodnutí nejvyšších stolic soudních republiky Československé. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věcech trestních. Ročník 28, 1947.

²³ STANĚK, ref. 1, s. 98.

²⁴ HON – SITLER, ref. 8, s. 175 – 176.

²⁵ Pozri napr. zák. č. 94/1974 Zb., list československého ministra zahraničných vecí z 11. decembra 1973: „Podľa platného československého práva môžu byť z trestných činov spáchaných v rokoch 1938 až 1945 v súčasnosti stíhané len tie, ktoré sú trestné podľa československého Trestného zákona, za ktoré zákon predvída trest smrti a ktoré majú súčasne znaky vojnových zločinov alebo zločinov proti ľudskosti v zmysle článku 6 písmena b) a c) Štatútu Medzinárodného vojenského súdu v Norimbergu. Trestné stíhanie pre také trestné činy sa nepremlčava. Vo všetkých iných prípadoch je trestné stíhanie najneskôr v roku 1965 premĺčané.“

²⁶ Pozri napr.: STANĚK, Tomáš: *Odsun Nemců z Československa 1945 – 1947*. Praha: Academia – Naše vojsko, 1991. BRANDES, D. – IVANIČKOVÁ, E. –

sa zákon spomína aj v súvislosti s názorom odmietajúcim Slovenské národné povstanie „pre tú perverznú skutočnosť, že bolo namierené proti existencii vlastného štátu“²⁷. „Povstanie v očiach svojich pôvodcov a vodcov bolo akousi formou svätej vojny, kde každý zločin bol odpustený ... Vyložené zločiny, ako masové hroby, strieľanie zajatcov, brutálne zásahy proti nevinnému civilnému obyvateľstvu, uplatňovanie princípu kolektívnej viny ... toto všetko sa dodatočne pardonovalo notorickým zákonom č. 115/1946 Zb. ...“²⁸ Jedným z najvýznamnejších prípadov nezmyselných masakrov²⁹, ktorého vinníci neboli potrestaní, boli brutálne vraždy civilného obyvateľstva v obci Divina partizánskym oddielom Za vlasť.³⁰

Záver

Zákon č. 115/1946 Zb. o právnosti konaní súvisiacich s bojom o znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov bol výnimočným opatrením reagujúcim na špecifické konanie vyvolané mimoriadnymi pomermi spôsobenými vojnou a povojnovým stavom. Zákon dodatočne vyhlasoval inak trestné konanie vymedzené v zákone, ktorého účelom bolo prispieť k boju za znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov, alebo ktoré smerovalo k spravodlivej odplate za činy okupantov, alebo ich pomáhačov, za právne, spravodlivé a plne v súlade s československým právnym poriadkom. Akékoľvek prekročenie podmienok právnosti konania však nevyvolávalo vymedzené účinky, a tomu sa snažila zabrániť i uvedená judikatúra súdov.

PERÚNOVÁ, Dana. Law concerning the legality of actions connected to the struggle to recover the liberty of the Czechs and Slovaks. HISTORIA ET THEORIA IURIS, Vol. 1, 2009, No. 1, p. 52 – 62

On 8 May 1946 the provisional National Assembly passed legislation “concerning the legality of actions connected to the struggle to recover the liberty of the Czechs and Slovaks” (Law No. 115). This legislation still has legal effects. It precludes possible criminal investigations, charges, and convictions of people who have acted during the defined period in the way circumscribed by the rule.

PEŠEK, J. ed.: *Vynútený rozchod*. Bratislava : Veda, 1999. STANĚK, T.: *Perzekuce 1945*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1996.

²⁷ VNUK, F.: Kritický a odpatetizovaný pohľad na SNP, Povstanie problém morálky. In: BIELIK, P. – KUNC, B – MULÍK, P.: *Dies Ater. Nešťastný deň. Zborník zo seminára Dies Ater uskutočneného 26. 8. 1993 v Bratislave*. Bratislava : Erbo, 1994, s. 13, 205.

²⁸ VNUK, F.: Povstanie – problém morálky. In: BIELIK – KUNC – MULÍK, ref. 27, s. 205.

²⁹ Bližšie k výčinom partizánov pozri: BIELIK – KUNC – MULÍK, ref. 27.

³⁰ Ladislav Ťažký o partizánskych zločinoch počas SNP. Dostupné na: [http://www.youtube.com/watch?v=_24PKLv1D18]

While it seems easy to understand that actions directed at aiding the struggle for liberty of the Czechs and Slovaks was being exempted from any possible sanction this is less easy to understand for the second category. This second category of actions refers to just reprisals for actions of the occupation forces and their accomplices. Act No. 115/1946 Coll. is one of the most controversial laws enacted in conjunction with the Beneš decrees. It should not be forgotten that this legislation was adopted after a long period of harsh occupation during which many civilians had been brutally murdered or injured.